

TOLOSAKO LEKU-IZENAK LIBURUAREN AURKEZPENA

Tolosa, bi mila eta zazpiko martxoaren zortzian

Mikel Gorrotxategi

Arratsalde on.

Hasi aurretik ohikoa eta legezkoa da eskerrak ematea, agintariei, bereziki lan hau bideratzeagatik, ikerlariei egindako lan bikainarengatik, lan honekin nola edo hala laguntzen ibili garenoi eta azkenik, baina ez garrantzi gutxienekoa, Tolosako herritarrei eta orobat hona etorri diren guztiei.

Esku artean daukagun liburua hartzean baten bat harri eta zur geldi liteke hor agertzen diren aldaketa batzuk ikustean. Betidanik ezagutu dituzuen izen batzuk aldatuta ikusiko dituzue. Nola da posible?

Aldaketak ikusten ditugunean sarritan pentsatzen dugu nola den posible *betidanik* ezagutzen dugun izena aldatzea. Baina zer da *betidanik*?? Sarritan gure bizitzaren azken urteak izaten dira «beti». Iaz aipatuko ez dudan udal batek erabaki zuen izena aldatzea *Villa* hitza gehituta horrela ezagutzen baitzen herria «desde tiempo inmemorial». Paperak aztertu eta konturatu ginen izen horren lehenengo aipamena 1928koa zela, ehun urte baino gutxiago. Hau bai *tiempo inmemorial* luzea!

Gurean ere halakoak gertatzen dira. Bilbon, esaterako, *Casco Viejo/Alde Zaharra* izena nagusitu da *Zazpikaleak/Sietecalles* izen jatorraren ordeaz. Jende gutxi daki izen hori 1968an asmatu zutela dendariak berriki ireki zen Corte Ingelesari aurre egiteko.

Tolosako Udalak bertako ondarea den toponimia ikertzea erabaki zuenean laguntza eskatu zion Euskaltzaindiari lana ahalik eta ondoen egiteko. Azken erakunde honek eta EUDEL-ek sinatuta duten hitzarmenaren barruan, kale izendegiaren azterketa eta egokitze lana burutu zen. Dakizuen bezala lan honen hastapenetan Joan Ignazio Elozegi izan zen ikerlaria eta amaieran Irma Goikoetxea.

Baten batek galdetuko du zertarako aldatu azken urteotan erabilitakoa. Erantzuna erraza da, leku izenak gure ondarea dira, Nazio Batuen Erakundeak ongi zehaztu bezala, eta era duin batean gorde eta zaindu behar ditugu. Na-

farroan, esaterako, foruak zehazten du etxeko jabearen eginkizunetako bat etxearen izena gordetzea dela. Euskal Herrian izenak jatorrizkoa ez zen hizkuntzetan idatzi behar izateak arazoak eman eta ematen dizkigu.

Batzuetan euskal izenak itxuraldatzen dira erdaraz ez dauden soinuengatik: *Anzaerreca, Iturrioz, Cacholaiz,...*

Besteetan ahoz heldu zaizkigunen kasuetan azken mendeko aldaera «euskaldunagotzat» jotzeko ohitura dugulako: *Ibarrola > Ibarla*.

Atxabalta eta *Izal* esan arren ondotxo dakigu leku horien euskal izen osoak *Aretxabaleta* eta *Idiazabal* direla. Azken kasu horretan euskal izena, *ch*-az idatzita ere, ofiziala izan da. Beste kasuetan, berriz, eta batez ere baserri izen eta soro izenetan, ez dugu inoiz izen egokiaren berri eta ahoz baino ez dugu ezagutu. Hori dela eta ahozko aldaera hori euskarazkoa jotzeko ohitura dugu.

Horiek dira *Intxurre* edo *Apatte* izenen kasuak. Lehenengoaren kasuan deklinatzean erabiltzen den -e gehitu zaio izenari *Lemoize* edo *Mendibile* izenetan bezala. Bigarrenean berriz pentsatzekoa da *Abade* hitzaren eragina ere egon dela.

Beraz, gaizki dago *Intxurre*, *Apatte*, etab. esatea? Horri erantzuteko munduan zer den arrunta eta naturala ikusi behar dugu. Estatu Batuetan *Frisko* esaten diote San *Franciscori*, Andaluzian *Güerba* eta *Zebiya*, *Huelva* eta *Sevillari* eta Ingalaterran *Leister*, *Leicester* hiriari, maila desberdinak baitira ahozkoa eta idatzikoa. Guk ere etxekoak izendatzeko erabiltzen ditugun izenak ez genituzke epaitegi batean erabiliko.

Beraz, ez da gauza bera zer esaten den eta zer idazten den eta hori dela eta izenak idatziz edo maila landuan erabiltzen ditugunean modu batez egingo dugu, eta ahoz batzuetan beste desberdin batez.

Gurera edo hobeki esan zuenera joanda aldaketa asko ikusiko dituzue, ez guztiak maila berekoak. Uste dut Irmak eginiko azalpenak argiak direla, baina bat edo beste zuei azaldu nahiko nizkizueke, aldaketok gure hizkuntzaren Akademiaren, Euskaltzaindiaren, onarpena izan baitute.

– **Laskurain** izena ezagutu duzue orain arte, baina dokumentazioa argia da izen zahar honen lekukotza guztietan Laskoain dugu. *Laskoain*: 1378. urtean agertzen da lehen aldiz *Laskoain* idatzita. Urteetan mantentzen da aldaera berbera; 1922an, oraindik ere, *Laskoain* forma azaltzen da. 1956an, berriz, *Lascurain-Etxeberri* agertzen da dokumentatua eta aurrerantzean ere *Laskorain* eta *Laskurain* formak gailentzen dira. Kasu honetan, dokumentazioak garbi erakusten digu arautu beharreko forma **Laskoain** dela, eta ez *Laskorain* edo *Laskurain*. Izan ere, azken bi aldaera hauek (-r-dunak) duela gutxi sortutako berrikuntzak dira. Honaino adituek esan digutena. Hala eta guztiz ere, ukaezina da erabat gizarteratua dagoela *Laskorain* forma, ikastola izen horrekin bataiatu zu-

telako duela 40ren bat urte eta kalea ere badelako Tolosan, eta garrantzitsua gainera.

- **Iruntxur:** Hizpide dugun adibidean, forma zaharrena *Yrunchur* da, 1598an azaltzen da idatzita (**Yrunchur eta Yrunchurgaña**). 1719an, *Yrunchun* agertzen da dokumentatua eta 1956tik aurrera erabiltzen den forma *Intxurre* da. Litekeena da oinarrian *hiri* hitza izatea eta horri eutsiz guk proposatutako forma **Iruntxur** da.
- **Zerkausia:** Izen zahar eta eder hau berreskuratzea erabaki du, oso egoki, udalak Solana izenaren orde. Izenak antzinako harresiaren oihartzuna du. Arrasaten ere badugu Zerkoste izeneko kalea, zerka baitzen hirietako euskaraz muralla esateko erabiltzen zen hitz jatorra.
- **Igerondo:** igera ondoko edo errota ondoko esparrua izendatzen zuen izen honek. Ihera hitza Tolosan galdu bada ere Iparraldean bizi-bizirik dago. Igerondo izan zen izena herri-etimologia dela medio *Igarondo* bihurtu zen arte. Herritarrak beti saiatzen dira izenen arrazoia aurkitzen eta igera (eihera) hitza galduta *igaro* aditzarekin lotu zen.
- **Igeralde** izenaren kasuan Igarondo-ren berbera dugu.
- **Andre Maria:** Nahiz eta gaur egun Tolosako euskaldunon artean gaztelaniazko *Santa Maria* izena nagusitu den Jesusen amaren euskal izen jatorra *Andre Maria* da. Izen hau ageri da ezagutzen dugun lehengo euskal hiztegian, XII. mendean Compostelara erromes joan zen Aymeric Picaud jaunak idatzi zuen *Liber Sancti Iacobi* ezaguna. Bertan Euskal herriari buruzko beste datu askoren artean, gehienak ez oso onak, gure hiztegitxo bat ageri da.

Sique illos loqui audires, canum latrancium memorares. Barbara enim lingua penitus habentur. Deum uocant **Urcia**, Dei genitricem **Andrea Maria**, panem **ogui**, uinum **ardum**, carnem **aragui**, piscem **araign**, domum **echea**, dominum domus **iaona**, dominam **andrea** [...] triticum **gari**, aquam **uric**, regem **ereguia**, sanctum Iacobum **Iaona domne Iacue**...

Honen itzulpena hau duzue:

Hitz egiten entzungo bazenitu, zaunka ari diren zakurrekin oroituko zinateke, hizkuntza erabat basatia baitute: Jainkoari *Urcia* deitzen diote, Jainkoaren Amari *Andrea Maria*, ogiari *ogui*, ardoari *ardum*, haragiari *aragui*, arrainari *araign*, etxeari *echea*, etxeko jaunari *iaona*, etxeko andreaki *andrea* [...], gariari *gari*, urari *uric*, erregeari *ereguia*, Santiagori *Iaona domne Iacue* (1)

(1) Gidor Bilbao jaunak argitara emandako itzulpenean oinarrituta.

- **Enpradore kalea:** izena euskaratu nahian Agintari kalea jarri zen, baina herriak Enperadore kalea erabiltzen du, Enpero kalea. Izenak Karlos V. Enperadorea bertatik igaro zuela gogoratzen digu eta hori dela eta gordetzea erabaki zen.
- **San Joan:** Andre Mariaren kasuan bezala euskarazko izen arautuari emna zaio lehentasuna.
- **Iruntxur:** Hizpide dugun adibidean, forma zaharrena *Yrunchur* da, 1598an azaltzen da idatzita (**Yrunchur eta Yrunchurgaña**). 1719an, *Yrunchun* agertzen da dokumentatua eta 1956tik aurrera erabiltzen den forma *Intxurre* da. Litekeena da oinarrian *irun* hitza izatea (Iruña ezagunean dugun berbera) eta horri eutsiz **Iruntxur** izena berreskuratu nahi dugu.

Beste aldaketa batzuk ere badira, Armeria plaza Parke Jurasiko izenaz ezagutua, Amarotz, Iturritxiki, Santa Lutzia, Rondilla kalea... baina ez naiz hemen gehiago luzatuko.

Ongi izan eta eskerrik asko etortzeagatik.